

NOU Themadag op de Landelijke Dag 2018

Op de Landelijke Dag van Sovon, op 28 november jongstleden, werden niet alleen de nieuwe Vogelatlas van Nederland en het Jaar van de Wulp gepresenteerd, maar verzorgde de NOU ook een interessant lezingenprogramma toegespitst op langetermijn populatieonderzoek. Met de lezingen werd onderzocht in hoeverre het langetermijn onderzoek de veranderingen in de aantallen en verspreiding van soorten, zoals in de Vogelatlas gepresenteerd, kan duiden.

Gekraagde Roodstaart, een Afrikaans-Nederlandse boerenlandvogel

Ernst Oosterveld

De Gekraagde Roodstaart is door zijn talrijkheid een ambassadeur van het coulisselandschap van de Noordelijke Friese Wouden. In de periode 1980-2012 nam de broedpopulatie van deze soort in de elzensingelgebieden (singels bomen, meestal Elzen, zonder wallichaam) af met 30%, maar in dezelfde periode bleven de aantallen Gekraagde Roodstaarten in de houtwallandschappen (singels bomen op een zandige wal) gelijk. Dit riep de vraag op: "hoe verschillen deze landschappen eigenlijk?" (zie ook *Limosa* 90: 60-71).

Om deze vraag te kunnen beantwoorden startten Oosterveld en collega's in 2013 een onderzoek naar de populatieontwikkeling van de Gekraagde Roodstaart. Met behulp van geolocators hebben onderzoekers ontdekt dat de Gekraagde Roodstaart

De Nederlandse Ornithologische Unie organiseert jaarlijks een aantal themadagen. In dit katern zijn de verslagen van die themadagen opgenomen en zijn aankondigingen en ander verenigingsnieuws te vinden.

Voor actuele data en informatie zie www.nou.nu

Sovondirecteur Theo Verstrael reikt de eerste Vogelatlas uit aan minister Carola Schouten, Apeldoorn, 24 november 2018. *Sovon-director Theo Verstrael hands over the first Bird Atlas to Minister of Agriculture Carola Schouten.*

Koos Dansen

langs de West-Afrikaanse kust naar het zuiden vliegt om daar in onder andere Zuid-Mali en Burkina Faso in Afrikaans boerenland neer te strijken. Om een beter beeld te krijgen van de situatie in het overwinteringsgebied zijn deze gegevens gecombineerd met transecttellingen van zangvogels in de gehele Sahel, waarin ook de Gekraagde Roodstaart voorkomt. Er blijkt een verband te bestaan tussen de regenval en ontbossing in de Sahel en de populatieontwikkeling van de Gekraagde Roodstaart in Nederland.

Hoewel de populatie van de Gekraagde Roodstaart in de eerste plaats gestuurd lijkt door omstandigheden in de wintergebieden spelen ook de broedgebieden een belangrijke rol. De Noordelijke Friese Wouden zijn een bolwerk voor de soort, waar Oosterveld e.a. aan de hand van 100 transecten vaststelden dat met name de

aanwezigheid van Meidoorn bepalend is voor de dichtheid. Meidoorn biedt veel dekking en is doorgaans rijk aan insecten. Om diezelfde reden behoren bramen en brandnetels ook tot aantrekkelijke landschapskenmerken, evenals solitaire oude (dikke) bomen. Om dit broedhabitat in stand te houden stimuleert het regionale agrarisch collectief de boeren o.a. Meidoorns, bramen en brandnetels te laten staan.

Kleine Zwanen in een veranderende wereld: aanpassingen in verspreiding en fenologie

Rascha Nuijten

De gevolgen van klimaatverandering voor de leefomgeving van vogels confronteren veel soorten met een snel veranderende omgeving waar

aan ze zich moeten aanpassen om te overleven. Vogels kunnen dit doen op verschillende manieren, b.v. door een aanpassing van de timing van hun jaarlijkse cyclus (een aanpassing in de fenologie). Zo zijn er voorbeelden bekend van Wilde Zwanen en Bonte Vliegenvangers die in reactie op klimaatveranderingen hun vertrek uit het wintergebied of hun aankomst in het broedgebied vervroegd hebben. Een andere mogelijkheid voor aanpassing is het verschuiven van de broed- of overwinteringslocatie. Voorbeelden van soorten die dit gedaan hebben zijn Smient en Kleine Rietgans, die hun trekroutes hebben verkort door hun wintergebied naar het noorden op te schuiven.

Om te kunnen bepalen of een bepaalde soort fenologische aanpassingen vertoont zijn onderzoekers afhankelijk van de aanwezigheid van trekgegevens die redelijk ver teruggaan in de tijd. Zo'n tijdreeks is beschikbaar voor de Kleine Zwaan, een langeafstandstrekker die overwintert in Noordwest-Europa en broedt boven de poolcirkel op de Europees Russische toendra. Met behulp van een analyse

van ruim 40 jaar aan ringterugmeldingen (vooral uit de wintergebieden) vonden Nuijten en collega's dat Kleine Zwanen steeds later in hun overwinteringsgebieden aankomen, terwijl het vertrek in het voorjaar vanuit de overwinteringsgebieden vervroegde, waarmee de overwinteringsperiode in Europa met 5 weken verkortte.

Uit dezelfde data bleek ook dat er zich een noordoostwaartse verschuiving voordoet van het overwinteringsgebied. Dit wordt ook wel *short-stopping* genoemd; dichter bij het broedgebied overwinteren zodat je minder ver hoeft te vliegen. Een vergelijking met weergegevens laat zien dat Kleine Zwanen over de hele studieperiode in de winter meestal op plekken te vinden zijn met een luchttemperatuur van ca. 5°C. Door klimaatverandering is deze temperatuurgrens naar het noordoosten opgeschoven. Dit suggereert dat klimaatverandering een sturende factor is achter de fenologische veranderingen bij Kleine Zwanen.

Aangezien waarnemingen erg schaars zijn in de broedgebieden hebben Nuijten en collega's zowel de verandering in de fenologie als de ver-

schuiving in het overwinteringsgebied geverifieerd voor de recent gezenderde Kleine Zwanen. Deze gegevens gaan minder ver terug, maar het lijkt erop dat ook deze steeds eerder vertrekken uit de overwinteringsgebieden, en misschien ook wel eerder aankomen in de broedgebieden.

Grote Karekiet: een onverwachte oorzaak voor de afname?

Jan van der Winden

Voor de Tweede Wereldoorlog was de Grote Karekiet een talrijke broedvogel langs Nederlandse meren en plas-sen. In de afgelopen decennia is deze zangvogel meer dan 95% in aantal afgenomen. Hoewel deze afname leek te stagneren, verkeert de populatie sinds 2007 in een vrije val. De drie belangrijkste oorzaken voor de afname van een soort zijn: 1) verdwijnen van leefgebied, 2) afname van de kwaliteit van een leefgebied (meestal zichtbaar in een afname van broedsucces), en 3) hoge mortaliteit.

Met behulp van geolocators is recentelijk de trekroute aan het licht gebracht (helemaal naar Guinee!). Het is vooralsnog onduidelijk of omstandigheden in de wintergebieden of gedurende de trek een rol spelen in de afname van de Grote Karekiet. Wel is het mogelijk om langetermijndata te gebruiken om te bestuderen of broedsucces of overleving van Grote Karekieten is achteruitgegaan. Zo is sinds de jaren negentig de overleving bepaald van gekleurde individuen. Hieruit bleek dat de afname van de Grote Karekiet niet verklaard kan worden door een verhoogde sterfte van volwassen individuen.

Het lijkt er dus op dat de oorzaak van de afname van de Grote Karekiet gezocht moet worden in het biotoop van de soort. Daarom hebben Van der Winden en collega's gekeken naar het broedsucces in de laatste overgebleven broedpopulaties in Nederland. Uit dit

Mark Schuurman

Kleine Zwaan 206E, Lauwersmeer, 28 december 2016. Deze volwassen vrouw werd op 20 december 2016 voorzien van een zender in de buurt van Kaathoven, waarmee ze inmiddels twee keer op en neer naar de Pechora Delta vloog. Bewick's Swan 206E. *This adult female was fitted with a GPS transmitter on the 20th of December 2016 near Kaathoven, with which she flew up and down to the Pechora Delta twice by now.*

Jan van der Winden

Grote Karekiet op het raster dat rietkragen moet beschermen tegen vraat door herbivoren, Loosdrecht, 19 juni 2018. *Great Reed Warbler on a fence that protects reeds from herbivores.*

onderzoek bleek dat de relatief grote populaties gedomineerd worden door mannen en dat er aardig veel nestpredatie optreedt. Al met al hebben 75% van de gevolgde broedparen in de afgelopen paar jaar vliegvlugge jongen groot gebracht. Het lijkt er dus op dat paren die eenmaal een territorium van goede kwaliteit hebben bemachtigd een goede kans hebben om succesvol te broeden. Het lijkt er alleen op dat er weinig goed broedhabitat te vinden is in Nederland. Grote Karekieten hebben dikke rietstengels nodig om hun nest in te bouwen en broeden graag in een zo dicht mogelijke rietkraag. In Nederland is sterke achteruitgang van rietkragen opgetreden door begrazing door herbivoren, voornamelijk watervogels en Muskusratten. Om de rietkragen te beschermen tegen vraat hebben Van der Winden en collega's twee kilometer raster geplaatst op zes verschillende plekken in de Loosdrechtse Plassen en hebben vervolgens de hergroei van de uitloopzones van riet bestudeerd. Al binnen één seizoen bleek dat daar waar rasters staan veel bredere uitloopzones ontstonden. Daarnaast neemt het riet in dichtheid toe.

Deze maatregelen lijken hun vruch-

ten af te werpen: hoewel de Grote Karekiet bij de Randmeren afneemt is de afname in de Loosdrechtse Plassen sinds de start van de maatregelen in 2016 gestagneerd. Binnen de rasters worden meer en betere kwaliteit territoria gevonden en worden ook meer jongen grootgebracht.

Wat betekent dit voor de toekomst van de Grote Karekiet? Aanplant van nieuw riet is niet nodig, maar de buitenste rietzones blijvend beschermen tegen vraat kan zijn vruchten afwerpen.

Kunnen Grutto's klimaatverandering bijbenen?

Rosemarie Kentie

Van de Oost-Atlantische gruttopopulatie broedt zo'n 90% in Nederland. Hoewel veel vogelsoorten in reactie op de hogere voorjaarstemperaturen hun legdatum vervroegen, lijkt de Grutto dit niet te doen. Sterker nog, ze broeden tegenwoordig zelfs nog op hetzelfde tijdstip als 40 jaar geleden. Aan de hand van twee kaarten uit de nieuwe Vogelatlas laat Kentie ons zien dat de hoogste concentraties

broedparen net als in de jaren negentig nog steeds te vinden zijn in Noord-Holland, Zuid-Holland en Friesland, maar ook dat de aantallen broedparen dramatisch zijn afgenomen. Grutto's broeden in Nederland in het boerenland en zijn voor het grootbrengen van hun kuikens afhankelijk van insecten en gras waar de kuikens zich in kunnen verstoppen. Echter, doordat de voorjaarstemperaturen toenemen groeit het gras op weilanden sneller dan voorheen. Hierdoor vervroegt niet alleen de insectenpiek, maar wordt er ook steeds vroeger gemaaid.

Om de effecten van deze veranderingen op de populatiegroei te kunnen begrijpen, heeft Kentie een grote dataset van individueel herkenbare Grutto's geanalyseerd, gegevens die verzameld zijn door de gruttoteams van de Rijksuniversiteit Groningen gedurende de afgelopen 11 jaar. Op deze manier kon bevestigd worden dat Grutto's over het algemeen hun legdatum niet aanpassen aan de veranderende voorjaarstemperaturen, maar bij nog sterkere opwarming van het voorjaar de piek van de legdatum wel iets zal verschuiven. Wel brengen Grutto's in een warm voorjaar minder nakomelingen groot dan in een koud voorjaar.

Ook is gekeken naar de verschillen in broedsucces tussen verschillende typen graslanden (intensief, middelmatig intensief agrarisch grasland en bloemrijke vochtige weilanden). Uit deze vergelijking bleek dat Grutto's die broeden op bloemrijke vochtige weilanden meer nakomelingen groot brengen dan broedparen die broeden op agrarisch grasland. Sterker nog, alleen deze groep is in staat om genoeg nakomelingen te produceren om de nadelige gevolgen van klimaatverandering het hoofd te bieden. Om de Nederlandse broedpopulatie te behouden is het daarom belangrijk dat we de bloemrijke vochtige weilanden beschermen.

Teloorgang van de Tapuit in Nederland

Herman van Oosten

In het Noord-Hollandse duinreservaat bij Castricum komen Tapuiten nog voor in duingraslanden. Andere insecteneters zijn er al verdwenen en weer andere nemen juist toe in diezelfde graslanden. Waardoor worden de verschillende aantalsontwikkelingen bepaald? Daarvoor loopt een studie naar de Tapuit, maar sinds enkele jaren ook naar Graspieper en Roodborsttapuit. Deze laatste twee hebben grotere populaties, terwijl ze ook insecten vangen én broeden op de grond. Wat die ecologische eigenschappen betreft lijken de drie soorten niet

veel te verschillen. Waarom dan de verschillen in aantallen? Populatiegroei bij zangvogels wordt vooral bepaald door het nestsucces, en het nestsucces weer door nestpredatie en voedselbeschikbaarheid.

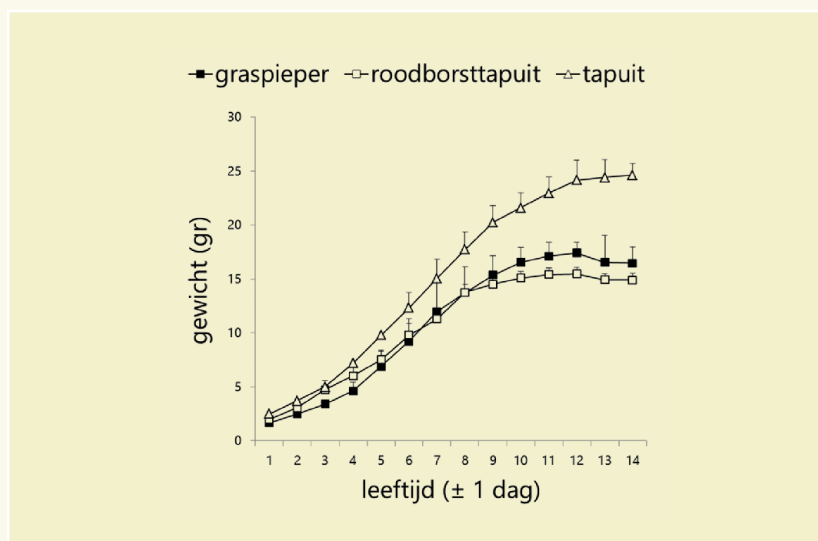
Er is een positief verband tussen voerfrequentie en de kans dat een nest gepredeerd wordt. Hierdoor zijn vogels beperkt in de frequentie waarmee ze kunnen voeren en dus de hoeveelheid eieren die ze kunnen leggen. De mate van nestpredatie is bij Graspieper en Roodborsttapuit - die beide een open nest maken - gelijk, maar lager bij Tapuiten, waarschijnlijk omdat Tapuiten in hopen broeden waarin het nest voor een aantal predatoren onbereikbaar is. Tapuiten voeren hun jongen 21.2 keer

per uur, Roodborsttapuiten 17.8 keer en Graspiepers 12.1 keer. Roodborsttapuiten leggen gemiddeld anderhalf ei meer per legsel dan Graspiepers en het vermoeden is dat ze vaker kunnen voeren dan Graspiepers. Hun nesten worden echter niet vaker gepredeerd, omdat hun nest vaak in kruipwilg-braamstruweel ligt, waar het moeilijker bereikbaar is dan een graspiepernest dat in de grasvegetatie wordt gebouwd.

Hoewel Tapuit en Roodborsttapuit grofweg dezelfde prooi-soorten voeren aan hun jongen heeft een nest Tapuiten twee keer zoveel prooi nodig als een nest Roodborsttapuiten. Laatstgenoemde zou wat voedsel betreft dus in hogere dichtheden kunnen voorkomen dan Tapuiten, maar hoewel Roodborsttapuiten algemeen zijn in de duinen, is de populatie niet zo groot als de tapuitenpopulatie begin jaren tachtig was. De roodborsttapuitenpopulatie wordt mogelijk beperkt door een sterke afname van insecten. Over het belang van insecten en de relatie met vogelpopulaties wordt momenteel veel geschreven, maar om kennis te vergroten is het tijd dat er meer naar vrij-broedende insecteneters wordt gekeken.

Wat Tapuiten betreft: om het risico van predatie van tapuitennesten zo laag mogelijk te houden, kunnen nesten met kippengaas beschermd worden zodat ze niet worden gepredeerd door Vossen. Tapuiten zijn erg plaats-trouw en zodra een populatie verdwenen is uit een gebied, krijgen ze daar niet snel meer voet aan de grond omdat immigratie van elders niet of nauwelijks plaatsvindt.

- Eva Kok

Tapuitenjongen worden in 14 dagen negen gram zwaarder dan jonge Roodborsttapuiten. Een jonge Tapuit wordt 5,1 keer per uur gevoerd terwijl een jonge roodborsttapuit met 3,3 keer per uur toe kan. Beide soorten voeren eind mei grofweg dezelfde prooi aan hun jongen, maar Tapuiten hebben veel meer prooi nodig. Mogelijk heeft de Tapuit dus eerder last van een tekort aan insecten dan de Roodborsttapuit. *In 14 days nestlings of Wheatears grow 9 grams heavier than nestlings of European Stonechats. The feeding frequencies of both species differ; 5.1 times per hour for Wheatears and 3.3 times per hour for Stonechats. Both species rely on the same prey at the end of May, but Wheatears need many more. Therefore Wheatears might suffer more from a shortage of insects than Stonechats*

RECTIFICATIE:

Bij de openingsfoto van het goudhanenartikel in Limosa 91.3 stond abusievelijk Frank Cremer als fotograaf vermeld. Dit moet Frank Kremer zijn.

IN MEMORIAM

Sjoerd Dirksen (1959-2018)

Op 4 september 2018 overleed Sjoerd Dirksen aan de gevolgen van een hersenbloeding. Sjoerd was op dat moment in Vancouver (Canada) aan de vooravond van het Internationaal Ornithologisch Congres (IOC) waar hij resultaten zou gaan presenteren van zijn jarenlange onderzoek naar Casarca's. Hij lag twee weken in coma in een ziekenhuis in Vancouver voordat hij stierf. Een dramatisch einde voor een energieke, levenslustige, enthousiaste en kerngezonde man, waarvan het leven in het teken van het vogelonderzoek stond. Iedereen die Sjoerd kende was dan ook geschokt door dit plotselinge verlies. Velen keken er immers nog naar uit om met Sjoerd weer mooie plannen te maken.

Sjoerd was al op jonge leeftijd een bevlogen vogelaar. In zijn jeugd ging hij met andere jongeren van de Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie (NJN) vogels kijken en hij nam al snel bestuursfuncties op zich. Hij was jaren actief lid van de Vogelwerkgroep van de NJN en wist toen al mensen enthousiast te maken voor vogelonderzoek en vogeltellingen. Zijn interesse lag destijds al bij watervogels en met name Kleine Zwanen.

Het was voor Sjoerd dan ook logisch om biologie te gaan studeren. Hij koos voor de Universiteit Groningen, waar een sterke ornithologische onderzoeksgroep werkzaam was onder leiding van Rudi Drent. Reeds in die periode waren studie en hobby verweven en hielp hij in de vrije uurtjes met het coördineren van internationale tellingen van en onderzoek naar het habitatgebruik van Kleine Zwanen. Dat resulteerde in 1991 in een overzichtspublicatie over deze soort in *Wildfowl*. Halverwege de jaren tachtig nam hij deel aan een WIWO-expeditie naar de Banc d'Arguin

Krooneenden vangen in de Vinkeveense Plas-sen, augustus 2014.

Rob Buijter

in Mauritanië. Met Leo Zwarts als inspirator liet hij zien dat Regenwulpen niet eerder dan eind april konden vertrekken omdat de krabben die ze eten daarvoor nog niet voldoende actief waren. Zij publiceerden dit in de *Ardea*-special *Homeward Bound*. Later nam hij zitting in het WIWO-bestuur en hielp bij de realisatie van vele vrijwillige buitenlandse monitorings- en onderzoeksprojecten.

Na zijn studie koos Sjoerd in 1986 om onderzoek naar en advies over vogels te combineren in zijn werk. Eind jaren tachtig van de vorige eeuw werden de eerste ecologische adviesbureaus in Nederland opgericht en Sjoerd kan gezien worden als één van de medegrondleggers van een werkwijze die tot op heden niet zo gangbaar is. Hij maakte zich namelijk jarenlang sterk voor een combinatie van wetenschappelijk onderzoek en advies. Dat betekende dan ook dat hij, naast de in de advieswereld gangbare rapporten, (mede)auteur werd van meer dan 40 wetenschappelijke artikelen gebaseerd op nieuw onderzoek. Samen met Theo

Boudewijn werkte hij een paar jaar bij Bureau Ecoland en daarna was hij binnen Bureau Waardenburg een belangrijke inspirator voor de ontwikkeling van de afdeling Vogelecologie. Sjoerd was een pionier in de professionalisering van het toegepast vogelecologisch onderzoek in Nederland.

Zo groeide onder zijn leiding de afdeling Vogelecologie uit tot een groep van bijna 20 vogelecologen met veel (inter-)nationaal krediet. Sjoerds maatschappelijke betrokkenheid, visie, ambitie, energie, doorzettingsvermogen en verantwoordelijkheidsgevoel waren hierin doorslaggevend. Maar vooral wist hij hoe toegepast onderzoek uitgevoerd moest worden. Sjoerd begreep als de beste welke informatie nodig was om volgende stappen te kunnen zetten. Daar waar een klassieke onderzoeker hypotheses bevestigt dan wel uitsluit en het volgende onderzoek aankondigt, was Sjoerd een visionair en vertaler van ecologische kennis ten behoeve van het natuurbeleid.

Sjoerd bleef zich sterk maken voor zowel kwaliteit als wetenschappelijk onderzoek in de advieswereld. Zijn systematische en strategische manier van denken leidde tot omvangrijke onderzoeksprojecten die tot dan toe alleen voorbehouden waren aan de grotere, gerenommeerde onderzoeksinstituten. Heel bijzonder was in dat opzicht dat hij samen met Theo Boudewijn aantoonde dat Aalscholvers te weinig jongen grootbrachten in de Dordtse Biesbosch, omdat in de bodem nog veel te veel giftige stoffen aanwezig waren die in de proovissen terecht kwamen. Dat werd onder meer gepubliceerd in *Ardea*.

In het midden van de jaren negentig pakte hij samen met Arie Spaans van het IBN-DLO de handschoen op

Debby Doodeman

Casarca's werden door Sjoerd voorzien van halsringen en zenders, Kreupel, 18 juli 2014.

om het onderzoek naar de effecten van windturbines op vogels goed te organiseren. Dat leidde tot een onderzoeksteam dat met behulp van een scheepsradar op tal van plaatsen vogelvliegbewegingen onderzocht. Veel mythen over de effecten van windturbines op vogels werden in die periode ontkracht of genuanceerd. Naast deze toegepaste informatie resulteerde dit onderzoek ook in veel nieuwe biologische inzichten. Zo bleken steltlopers in de Zeeuwse Delta 's nachts andere hoogwatervluchtplaatsen te gebruiken dan overdag en meeuwen bleken veelvuldig 's nachts actief te zijn. Dat werd gepubliceerd in *Sterna* en *Limosa*. Ik herinner me nog levendig hoe Deense onderzoekers ons meewarig aankeken toen we vroegen of we het nachtelijke gedrag van Eiders mochten onderzoeken met een radar vanuit hun uitkijktoren in zee. De ornithologen die daar al jaren de energiehuishouding van Eiders onderzochten, hadden nooit bedacht dat die vogels ook wel eens

in het donker actief konden zijn. Maar Sjoerd hield vol om dat onderzoek uit te voeren omdat er in Nederland windturbines gepland werden in zee. In Denemarken stond al een windpark in zee dus we moesten daar kijken hoe de eenden zich gedroegen. Met een mobiele scheepsradar werd uitgevogeld dat de Eiders en Zwarte Zee-eenden volop in het donker actief waren. In de jaren erna volgden nog vele studies in het kader van de windenergie, waarbij Sjoerd de standaard zette voor het huidige onderzoek op zee met een geautomatiseerd radarsysteem dat werd ingezet bij het eerste Nederlandse offshore windpark bij Egmond. Recent verscheen nog een publicatie in *Ecological Modelling* waar hij in belangrijke mate aan bijdroeg met daarin een voorspellingsmodel voor aantallen slachtoffers op basis van jarenlange studies naar aantallen slachtoffers in relatie tot het aantal vogelvliegbewegingen in de directe omgeving. Sjoerd mengde zich in de laatste periode bij

Bureau Waardenburg zelfs productief in het opzetten van gedegen onderzoek naar de effecten van windturbines op vleermuizen. Ook daaruit bleek dat kennis over gedrag van vleermuizen de voorspellingen voor effecten verbeterde.

In 2014 kwam zijn werk bij Bureau Waardenburg tot een einde, maar in juni 2015 startte hij als zelfstandig eco-oloog. Een nieuw begin met heel veel ontwikkelmogelijkheden. Dat gaf hem ruimte om meer naar buiten te gaan. Zo bracht hij bijna een hele zomer op Rotterdamse eilanden door als bewaker en vogelonderzoeker met zijn vriendin Hella. De vrijheid bood hem ook kansen om zijn bestuurlijke kwaliteiten in te zetten voor vogelonderzoek. Zo werd hij in 2017 voorzitter van de landelijke ringersvereniging.

Vele vogelaars zullen zich Sjoerd echter vooral herinneren vanwege zijn onderzoeken in de vrije uurtjes naar Kleine Zwanen, Krooneenden en Casarca's. Zo toonde hij aan dat Krooneenden na het diepe dal in de jaren zeventig in Vinkeveen weer voldoende jongen groot brachten waardoor de Nederlandse populatie kon groeien. Vol overgave heeft hij samen met de Werkgroep Casarca Nederland aangetoond dat de duizenden Casarca's, die in de nazomer in het IJsselmeergebied ruïen, in Duitsland en Zwitserland broeden. Weer een puzzel opgelost. Hij stond op het punt dit te publiceren; in dat kader vloog hij immers naar het IOC. Sjoerd hielp ook jarenlang mee met het onderzoek naar Zwarte Sterns en Visdieven op De Kreupel. Hij genoot enorm van de zomerse expedities naar het eiland en het veldwerk daar. We zullen hem daar enorm missen.

We wensen zijn familie en vooral vriendin Hella heel veel sterkte met dit pijnlijke en plotselinge verlies.

Jan van der Winden